

Doopvont

Toen er in het najaar van 1996 een boekje over de Oude Kerk van Delft werd uitgegeven, wees iemand op een fout. In de tekst werd namelijk gesproken over *het* doopvont... terwijl je toch echt *de* doopvont moet zeggen.

Nooit eerder had ik iemand 'de' horen gebruiken bij 'doopvont', maar Van Dale zei het ook, evenals de *Woordenlijst* en *Wikipedia*. Die kunnen nooit allemaal ongelijk hebben. Toch zag *Trouw* wat jaren later meer ruimte.

Van Dale noemde het gebruik van 'het' in 1999 nog 'minder juist'. Nu niet meer, en terecht, want het lijkt bij protestanten de voorkeur te hebben. In (oud)katholieke context vind je vaak 'de', al kiest mijn Katholieke Encyclopaedie voor 'het'. 'Vont' gaat via diverse Middel nederlandse vormen terug op het Latijnse 'fons'. (...) De bediening van het sacrament dat protestanten 'doop' noemen en katholieken 'doopsel', hield in dat een dopeling zich helemaal liet onderdompelen en daarvoor werden wel afzonderlijke doopkapellen gebouwd.^{xxx}

Noem één keer het woord 'doop' en je hebt al discussie. Alleen volwassenen of ook kinderen? Kun je behouden worden als je niet gedoopt bent? Mag je je kind wel laten dopen als je geen belijdenis hebt gedaan? Moet je ondergedompeld worden of besprenkeld?

Wat dat laatste betreft: in de hele Bijbel is er niemand die *wel* gedoopt wordt maar *niet* door onderdompeling. Ik zie het al voor me, dat een tot geloof gekomene bij de Jordaan staat en aan Johannes – die we later in het hoofdstuk 'Kameelhaar' nog als een ruige vent zullen leren kennen – vraagt of het goed is dat hij *besprenkeld* wordt.

Ik begrijp best de bezwaren tegen dat eigen- en druppelsgewijze dopen, die dubbele reductie van de ware dompeling. Maar waarom hoor je zelden iemand over de vraag of ons avondmaal wel echt een *maaltijd* is, met dat beetje brood en die weinige wijn?

Op Refoweb vond ik de volgende vraag.

Ik lees in het gebed in het doopformulier: 'Gij Die naar Uw streng oordeel de ongelovige en onboetvaardige wereld met den zondvloed gestraft hebt, en den gelovigen Noach zijn acht zielen uit Uw grote barmhartigheid behouden en bewaard; Gij Die den verstokten Farao met al zijn volk in de Rode Zee verdrongen hebt, en Uw volk Israël droogvoets daardoor geleid, door hetwelk de Doop beduid werd.' 'Door hetwelk de doop beduid wordt?' Kunt u mij uitleggen hoe dan?'^{xxxi}

De dominee die antwoord gaf, verwees voor Noach naar 1 Petrus 3: 21 en voor die Farao naar een doopboekje van Luther uit 1523. Dat vond ik merkwaardig; het voelde als iets met een kluitje en wat riet. Luther kan zo veel zeggen... Waar in de Bijbel staat dat die Rode Zee iets met de doop te maken heeft? Bovendien: Israël ging toch juist *niet* koppie onder? Of geldt deze tekst als een bewijs voor besprenging^{xxxii}? Want inderdaad: wie alleen maar water op het *voorhoofd* krijgt, wordt *droogvoets* doorgeleid.

Voor het eerst viel me op dat het formulier niet *aan de gemeente*, maar *aan God* duidelijk maakt hoe het zit. Die uitleg dat 'de Doop beduid werd', wordt namelijk gedaan *tijdens het gebed*. En bidden is spreken tot God.

Het zal beroepsdeformatie van de *Software Engineer* in mij zijn, maar ik ben telkens op zoek naar verschillen. Kleine verschillen soms, die in computerprogramma's funest kunnen zijn. Een onschuldig *bugje* liet de Ariane 5 raket ontploffen.^{xxxiii}

Welke verschillen zie je tussen dat doopformulier en die Bijbeltekst waarnaar het verwijst? Noach wordt door Petrus niet 'gelovig' genoemd en van die 'acht zielen' wordt gezegd dat dat er best weinig zijn. Ik heb vooral vluchtig verstand van het Verbond en veelal vagelijk vat op de Verkiezing, maar zou het toch graag laten staan zoals Petrus het schreef.

Waarom worden doop en avondmaal zo vaak met hoofdletters gespeld? Wat is er heilig aan water, brood en wijn? ‘Heilige Doop’ en ‘Heilig Avondmaal’: zo heten Die Twee niet in dat Boek waarin het woord ‘sacrament’ nooit voorkomt.

En wat die hoofdletters betreft: het zou mooi zijn als er een door de paus gewijd lettertype kwam, schreefloos en met een oecumenische inslag, om – op papier althans – gebruikt te worden voor afgedrukte liturgieën.

U snapt waar ik heen wil: een doopfont.

סלה

Ik zocht nog even door op *Wikipedia*, liet me uitleggen dat een doopfont vaak achthoekig is en dat daarmee verwezen wordt naar de achtste dag, waarop Jezus besneden werd. Toen voelde ik nattigheid... en ja hoor, zonder het te willen, raakte ik in een wildwaterkanodiscussie verzeild over doop en besnijdenis. Via *Christenen voor Israël* strandde ik bij een oproep om bij de eigen kerkenraad te protesteren als in mijn gemeente nog steeds gelezen werd dat de doop in plaats van de besnijdenis gekomen zou zijn.

‘Elk van de vragen in het formulier voor de kinderdoop heeft een lange en bewogen geschiedenis gehad’, lezen we in de *verantwoording*.

Dit zou voeding kunnen geven aan de zogenaamde vervangingstheologie – de kerk is in plaats gekomen van Israël – die in de geschiedenis desastreuze gevolgen heeft gehad voor het Joodse volk. Omdat echter elke wijziging in deze passage discussie oproept, is gekozen voor terughoudendheid. Tussen haakjes is ingevoegd: ‘onder het nieuwe verbond’, bekend uit het taalveld van de Hebreeën-brief. Deze wijziging laat verschillende interpretaties open.^{xxxiv}

Ik moest denken aan die oud-student van me, wiens vader voorganger was bij het Leger des Heils. Tot mijn verrassing was hij niet gedoopt: niet als kind en niet als jongvolwassene. Hij legde me uit dat ze daar in zijn traditie ooit mee gestopt waren. Omdat het zo veel discussie opriep.

Mijn gedachten gingen verder naar een vader van wie de kinderen één voor één afhaakten bij de kerk. Voor hem waren die paar druppels water een laatste maar stevige strohalm in de stormvloed.

Ik ging zoeken naar ‘besnijdenis’, dat nergens samen met ‘doop’ door één deur lijkt te kunnen. Tegenstanders van die formulering met ‘in plaats van’ wijzen erop dat bij het zogenaamde Apostelconvent^{xxxv} wel gezegd is dat besnijdenis niet nodig is voor heidenen, maar dat in de Bijbelse weergave van die gesprekken nergens over de doop gesproken wordt.

Het formulier verwoordt het anders dan de apostolische traditie.

Nu is *Zoekt & Gijzelt* niet bedoeld om dit soort discussies over te doen, vooral ook omdat ik bij elke conclusie ruzie krijg met een deel van mijn lezers. Liever reik ik bijzondere ontdekkingen aan die ik deed toen ik zocht naar letterlijke vondsten in de Bijbel.

Ik heb er hier eentje: het woord ‘besnijdenis’ komt in het Oude Testament maar één keer voor. Als u wilt weten waar, zoek dan eens op ‘Bloedbruidegom’. Als u zich niet in echtelijke ruzies wilt mengen, laat dan maar zitten. De besnijdenis gaf toen al conflicten; het lijkt de doop wel.

Ik heb nooit helemaal begrepen wat het verband is tussen geloof en besnijdenis, maar één ding valt me wel op: ‘geloof’ is in het Oude Testament nooit een zelfstandig naamwoord. Dat ‘besnijdenis’ één keer voorkomt, is dus niet eens echt weinig. Het werkwoord dat ermee samenhangt, kom je wel vaak tegen.

Die beladen, scherpe uitdrukking ‘besnijdenis’ komt tot ver in het Nieuwe Testament regelmatig voor, de laatste keer in een pastorale brief.

*Want er zijn ook vele ongeregelde, ijdelheidsprekers en verleiders van zinnen, inzonderheid die uit de besnijdenis zijn.*⁴⁵

⁴⁵ Titus 1: 10 (SV)

Als je nou toch gelooft dat de doop in plaats van de besnijdenis gekomen is, dan moet je ook met Paulus mee zuchten dat er onder gedoopte mensen veel ‘verleiders van zinnen’ zijn.

סלה

Een kleine steekproef – gewoon thuis aan tafel, tijdens het avondmaal – leerde dat niet iedereen het vreemd vindt, die doop in plaats van de besnijdenis. Dat hoorden ze in de kerk een paar keer per jaar...

Het toevoegen van een paar woordjes is niet de handigste manier om iets te schrappen. Onwaarheden kun je beter weerleggen dan uitleggen. Maar wat staat er ook alweer in dat formulier?

Omdat (onder het nieuwe verbond) de doop in plaats van de besnijdenis gekomen is, behoort men de kleine kinderen als erfgenamen van het rijk van God en van Zijn verbond te dopen. De ouders hebben de plicht hun kinderen bij het opgroeien hierin uitvoeriger^{xxxvi} te onderwijzen.

Daar ben je lekker mee, als ouders! Decennialang wordt er door theologen gediscussieerd over doop en besnijdenis en ze komen er niet uit. Aan God wordt biddend in een bijzin uitgelegd wat Hij met die Rode Zee had moeten bedoelen. Steekt Hij tenminste ook nog wat van ons formulier. En dan krijg je als doopouders bij de voet van de vont de opdracht om je kinderen ‘uitvoeriger te onderwijzen’ over vier woordjes die tussen haakjes moesten omdat de deskundigen er niet uitkwamen. Ook als je loodgieter bent of badjuffrouw: leg het je kroost maar uit hoe het theologisch allemaal precies zit.

Wie zich in kwesties als deze verdiept, wordt ondergedompeld in discussies. Verslikt u zich er niet in, hou vooral het hoofd boven water.

Wat mij betreft mag iedereen het zelf weten.

Of hij of zij nu ‘de’ zegt of ‘het’.

Duisternis

Vanaf de kansel zei de predikant dat God de duisternis geschapen had. Dat zijn van die momenten waarop de dominee en de ingenieur, de theoloog en de natuurkundige, met elkaar in botsing komen. Gelukkig gebeurt dat alleen in het hoofd van die natuurkundige ingenieur, want zo'n botsing moet je niet uit de hand laten lopen. Nooit gaan roepen tijdens een kerkdienst. Tenzij je daartoe geroepen bent.

Die voorganger heeft gelijk! Want *scheppen*, dat is het terrein van de theologie. Pas nadat alles geschapen is, is er sprake van natuurkunde. Net zoals je pas van biologie spreekt als er leven in het spel is, spreek je pas van natuurkunde als de schepping voltooid is. Vóór den beginne waren er geen natuurwetten en de schepping^{xxxvii} zelf is een soort overgangsfase.

God schiep ook de duisternis, zei hij. En ik snapte daar geen snars van. Wat was er dan voor die tijd? Of beter gezegd: wat schoot de wereld ermee op dat de duisternis het levenslicht zag? Eerst was er niks en toen alleen duisternis: wordt het daar beter van?

De predikant had Genesis 1 goed gelezen want hij wees ons erop dat God het licht *goed* noemde en dat Hij zoiets positiefs over de duisternis niet gezegd had. Dat kon ik volgen. Maar waar haalde hij nu vandaan dat die duisternis *geschapen* was?

Het komt vaker voor dat ik dominees niet kan volgen. Toen de Bijbel in Gewone Taal verscheen, schreef ds. Wim Jansen, vrijzinnig hervormd predikant te Delft, een artikel in *Trouw*.

De bijbel heeft een bepaald 'taaleigen' dat zich niet laat verloochenen. Hoe bedenkt iemand het in Godsnaam om 'ark' met 'boot' te vertalen? Een ark is geen boot! Sterker nog, het van oorsprong Egyptische woord heeft nooit de betekenis van 'vaartuig', maar veeleer 'doodskist'. Hetzelfde woord zien we bij het zogenaamde

biezen mandje waarin Mozes dreef. En het zal aan eenieder duidelijk zijn wat de achtergrond is van dit beeld. Dit geldt ook voor het gebruik van ‘maken’ in plaats van ‘scheppen’. Het typische Bijbelwoord ‘scheppen’ is nu net precies geen maken. God maakte de wereld niet. God scheidt orde in de chaos. Dat is wat het verhaal in Genesis wil vertellen.^{xxxviii}

In den beginne vond ik het stuk lezenswaardig. Dat Noach en Mozes beiden in hetzelfde ding dreven, zij het in een andere maat: dat had ik best als kind al willen leren. Lof dus, aanvankelijk! Maar toen de auteur met ‘God maakte de wereld niet’ alle vertalingen in één keer afviel, haakte ik af. Dat God hemel en aarde gemaakt heeft, staat niet alleen in de Tien Geboden, maar ook in heel veel andere teksten⁴⁶ in alle gangbare vertalingen.

Door de jaren heen heeft zich een verbazing van mij meester gemaakt. Waar ik in mijn werk als programmeur en hogeschooldocent vaak te maken had met begrippen als *pair programming*, *code reviews*, tweede examiner en andere vier-ogenprincipes, krijg ik bij theologen soms de indruk dat ze hun preken en artikelen door *helemaal niemand* laten nalezen voordat ze die met de meute delen. De aarde niet gemaakt maar geschapen... kom op zeg!

Ho wacht, nu ga ik zelf te hard. Jansen zei niet dat God de *aarde* niet geschapen zou hebben, maar dat Hij de *wereld* niet geschapen zou hebben. Die twee worden vaker door elkaar gehaald: ‘aarde’ en ‘wereld’.

De wereld, is die gemaakt of geschapen? Zoeken op ‘geschapen’ levert maar één vers op in twee vertalingen. Niet in Genesis overigens.

*heeft Hij nu in het laatst der dagen tot ons gesproken in de Zoon, die Hij gesteld heeft tot erfgenaam van alle dingen, door wie Hij ook de wereld geschapen heeft.*⁴⁷

⁴⁶ Exodus 20: 11, Exodus 31: 17, 2 Koningen 19: 15, 2 Kronieken 2: 12, Nehemia 9: 6, Jesaja 37: 16 Jesaja 44: 24, Jeremia 10: 11, Jeremia 32: 17, Handelingen 14: 15, Handelingen 17: 24, Openbaring 14: 7. En natuurlijk in de Psalmen 115: 15, 121: 2, 124: 8, 134: 3, 146: 6

⁴⁷ Hebreeën 1: 2 (NBG)

Zuchtend zie ik de dat de andere twee vertalingen hier ‘gemaakt’ vertalen. Lastig hoor, dat scheppingswerk.

In de Herziene Statenvertaling zocht ik naar ‘schiep’ en ik vond het acht keer, alleen in de eerste vijf hoofdstukken van de Bijbel. Als u een keer niets te doen hebt, moet u die scheppingsversies van de HSV en de BGT eens naast elkaar leggen. Zoek de verschillen, zie hoe creatief vertalers zijn! De HSV spreekt expliciet over ‘geveugelde vogels’. De ongeveugelde vogels zijn kennelijk niet geschapen. Dat klopt ook wel: je ziet er nooit eentje.

Waar ds. Jansen over de eerste regel struikelde, verbaast mij de tweede.

*De aarde was leeg en verlaten. Overal was water, en alles was donker. En er waaide een hevige wind over het water.*⁴⁸

Verlaten? Iets kan alleen verlaten zijn nadat iedereen weggaat. Wie waren er voor de Schepping dan op aarde? En waar is de Geest Gods gebleven? In mijn beleving is ‘de Geest Gods’ iets anders dan een stevige bries.

Trouwens: dat er duisternis over de watervloed lag, is toch ook heftiger dan dat alles donker was. Een zaklamp was hier heus geen oplossing.

Pas toen ik het woord ‘geschapen’ intikte, vond ik veel meer.

*Want door Hem zijn alle dingen geschapen, die in de hemelen en die op de aarde zijn, die zienlijk en die onzienlijk zijn, hetzij tronen, hetzij heerschappijen, hetzij overheden, hetzij machten; alle dingen zijn door Hem en tot Hem geschapen.*⁴⁹

Alle dingen, zichtbaar en onzichtbaar. Niets is zo onzichtbaar als duisternis. En toch blijft het natuurkundig aan me knagen. Duisternis, dat is toch gewoon de *afwezigheid* van licht? Net zoals kou de afwezigheid van warmte is en stilte de afwezigheid van geluid?

⁴⁸ Genesis 1: 2 (BGT)

⁴⁹ Kolossenzen 1: 16 (SV)

Licht is elektromagnetische straling met een bepaalde golflengte. Het bestaat uit *fotonen* die ergens op terecht komen, bijvoorbeeld op je netvlies. En duisternis, dat is dus dat bijzondere geval waarin het aantal golfjes of het aantal fotonen exact gelijk is aan nul.

Ik probeer mij dat weleens voor te stellen. Hoe het heelal eruit zag voor de schepping, nog voordat de duisternis geschapen werd. Een heelal met geen enkele druppel water, geen enkel stofdeeltje, geen enkel molecuul, geen foton, elektron of eencellig wezen. He-le-maal niets. Hoe zal dat eruit gezien hebben? Niet, denk ik. Dat zag er niet uit. Dat gaf ook niets, want er was niemand om te kijken. Behalve dan God, die alle dingen ziet. Maar er waren geen dingen.

Toen ik nadacht over het feit dat duisternis de afwezigheid van licht is en stilte de afwezigheid van geluid, gingen mijn gedachten naar opnames die ik twintig jaar geleden meemaakte met een jongerenkoor. Wij zouden liederen zingen in een leeg en schaars verlicht kerkgebouw. Er stonden microfoons opgesteld en ergens in de zaal zat iemand met een koptelefoon op, gebogen voor en over een videorecorder. Ja, een videorecorder; dat hoorde u goed. Zo ging dat in het begin van de jaren negentig, aan het einde van de vorige eeuw. Bandrecorders waren al verouderd en DAT-recorders hadden hun intrede nog niet gedaan, laat staan de cd-brander. Het audio-spoor van die VCR had een betere geluidskwaliteit dan het cassettebandje. Vandaar die video, ziet u.

Toen wij onze liederen opnamen, moesten we tussen het zingen door ook stukjes stilte opnemen. Dat betekende dat iedereen zijn mond hield, probeerde zo zachtjes mogelijk te ademen, niet met zijn schoenen te kraken of met haar rokken te ruisen en heel stilletjes die recorder te laten opvangen wat er in de kerkzaal hing. Eigenlijk was dat niets, want het was stil. En toch klonk het anders dan een lege videoband. Een stille kerkzaal heeft een

eigen klank. Dat luisterde zelfs zo nauw, dat die stilte diende te worden opgenomen *terwijl* wij daar geruisloos stonden.

Toch was het in dat kerkgebouw niet echt stil. Wie ooit in een zogenaamde ‘dode kamer’ geweest is zoals ze die aan de TU Delft hebben, die snapt wat ik bedoel. Zo’n ruimte waarin 99% van alle geluidsgolven wordt gedempt door de wanden. Waar je iemand nauwelijks meer kunt verstaan als hij met zijn rug naar je toe staat te praten. Waar je je oren hoort suizen. Of liever gezegd: waar het hardste geluid dat je oren opvangen het ruisen van je eigen bloed en het kloppen van je hart is.

Voor mensen is het onmogelijk om ooit de stilte te horen. Maar toen ik eens in een metro in Noord-Hollandse tunnelbuis zat terwijl alle stroom uitviel, was het wel echt donker. De mensen om me heen niet echt stil trouwens.

סלה

De hele Bijbel door is er sprake van duisternis, in totaal meer dan honderd keer. Toch zijn er maar drie Bijbelboeken waarin het woord vaker dan vijf keer voorkomt: in Jesaja en in Psalmen beide twaalf maal. Maar het Bijbelboek Job spant de kroon: maar liefst vijf maal vijf keer wordt daar het woord ‘duisternis’ genoemd.

*Hij heeft mijn weg versperd, zodat ik er niet door kan gaan, en op mijn paden heeft Hij duisternis geplaatst.*⁵⁰

Job zegt niet dat God het licht wegnam, maar dat Hij *duisternis plaatste*. Misschien is duisternis toch meer dan afwezigheid van licht.

Misschien is het zelfs nog wel minder.

⁵⁰ Job 19: 8 (HSV)